

УДК: 930=161.2(091)

Євгеній Колесніченко

аспірант кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнський національний
технічний університет
(м. Кропивницький, Україна)

Yevgeniy Kolesnichenko

graduate student of the
Department of History,
Archeology, Information
and Archival Affairs
Central Ukrainian National
Technical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine)

kolesnichenko.eugene@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0339-1065

КОРПУС МОЛОДШИХ НОМІНАЛІВ ОЛЬВІЙСЬКОЇ КАРБОВАНОЇ МІДІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ IV СТ. ДО Р. Х.

CORPUS OF SMALL DENOMINATIONS OF OLBIAN MINTED COPPER COINS OF THE FIRST HALF OF THE 4th CENTURY BC.

Анотація

Мета статті полягає у доповненні та систематизації дрібних мідних монетних типів та їхніх різновидів емітованих у першій чверті-середині IV ст. до Р. Х., і укладенні їхнього каталогу.

Стаття є результатом багаторічної праці автора над архівом штемпелів ольвійської міді першої половини IV ст. до Р. Х. з подальшим дослідженням із застосуванням сукупності нумізматичних методів, а саме: візуального аналізу, ідентифікації та типологізації монет, порівняльного методу.

Наукова новизна полягає у поділі усього корпусу на чотири групи, які представлені максимальною кількістю типів і різновидів, 30 з яких раніше були неопублікованими. Дана робота складає один із сегментів ольвійської нумізматики. У кожній окремій публікації автор переслідує мету максимально опрацювати опубліковані матеріали та додати нові знахідки з їх подальшим осмисленням.

Вагомий внесок нумізматичного матеріалу, який мав місце у сфері нумізматичних досліджень протягом останніх 30 років, багато в чому змінив уявлення про монетну справу Ольвії в цілому. До пріоритетних аспектів нумізматичних досліджень належать архівація та введення до наукового обігу нового нумізматичного матеріалу з метою створення бази штемпелів. Як

показують реалії, багато навіть добре вивчених періодів піддаються корекції та змінам.

Ключові слова: монети Ольвії, молодші номінали карбованої міді Ольвії, корпус монет, «обольна серія».

Abstract

Introduction and historiography. I.P. Blaramberg initiated the research of Olbian coins. He described various types of coins for the first time, including small denominations, which are the objects of study in this article. Subsequently, the most complete descriptions of these coins were published by V.A. Anokhin and P.O. Karyshkovsky. However, unfortunately, these works do not provide a complete picture of the role played by small denominations in Olbian numismatics, as well as their interconnection. This promoted a creation of the corpus of coins, based on their stylistic and metrical analysis.

The theoretical and methodological basis of the study is a set of numismatic methods, e.g., the methods of visual analysis, identification and typological classification of coins, as well as comparative method.

The purpose of the article is to systematize small copper coin types and their varieties issued in the first quarter – mid-4th century BC, and the compilation of their catalog.

53 coin types of small denominations and their varieties were identified by the author. The chronological framework of the examined corpus covers the period from the beginning of copper minting in the first quarter of the 4th century BC to the appearance of "obol series" in the mid-4th century BC. All coins have been divided into four groups. Each group, with the exception of the third one, is represented by small, middle and large denominations. All coins of the third group belong to the same denomination. Taking into account that their weight ranges between 0.8 and 1.1 g, they were conventionally attributed to small denomination.

The first group of the studied corpus is represented by coins of large denomination (no. 1) and its fractions – four types of middle denomination (nos. 2–5) and four types of small denomination (nos. 6–9). The second group consists of two denominations: large (nos. 10–15) and small (nos. 16–21). The third group is represented by only two coins of the same type (nos. 22–23), and today it remains rather understudied due to its rarity. The fourth group is the largest in number and includes two coins of large (nos. 24–25), two coins of middle (nos. 26–27) and 26 coins of small denominations (nos. 28–53).

Noteworthy is the small denomination, on which additional symbols appear, e.g., a bow, a grain, an arrow and an ear of corn, which appear on the coins both separately and in various combinations.

Conclusions. For the first time, the author made an attempt to fully cover all small

copper coin types and their varieties known today, a total of 53 coins minted from the first quarter of the 4th century BC to the mid-4th century BC. Most of the coins are published for the first time.

Key words: *Olbian coinage, small denominations of minted copper coins of Olbia, corpus of coins, "obol series".*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія дослідження ольвійських монет починається з роботи І. П. Бларамберга¹, де уперше були описані різні типи монет, у тому числі й дрібні номінали², яким присвячено дану статтю. У подальшому найбільш повні описи цих монет були наведені в роботах В. А. Анохіна³ та П. Й. Каришковського⁴. Однак, на жаль, у зазначених роботах відсутня повна картина тієї ролі, яку відігравали дрібні номінали в нумізматиці Ольвії, а також того, як вони були взаємопов'язані. Це і стало поштовхом для спроби створення каталогу корпусу монет, який має базуватися на їхньому стилістичному та метричному аналізові.

Теоретико-методологічні основи дослідження складає сукупність нумізматичних методів, а саме візуального аналізу, ідентифікації та типологізації монет, а також порівняльного методу.

Мета статті полягає у систематизації дрібних мідних монетних типів та їхніх різновидів, емітованих у першій чверті – середині IV ст. до Р. Х., та укладанні їх каталогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час роботи над проблемою систематизації дрібних мідних монет Ольвії автором було виокремлено 53 монетних типи та їхні різновиди. У свою чергу, різновиди були поділені на номінали на основі праць П. Й. Каришковського, а неопубліковані – на основі зображень на реверсах монет. Особливістю досліджуваних монет є великий розподіл ваги кожного окремого номінала, а прив'язка до зображення була обрана автором як пріоритетна. Щоб уникнути помилок і для спрощення вивчення даного матеріалу всі дані зібрані в таблиці з прив'язкою до номіналу та фотографії, описом аверсу та реверсу.

Хронологічні рамки досліджуваного корпусу охоплюють період з початку карбування міді у першій чверті IV ст. до Р. Х.⁵ й до середини IV ст. до Р. Х. Верхньою хронологічною межею є подальша емісія «обольної серії»⁶. Увесь корпус цих монет ми поділяємо на чотири групи. У кожній із груп, окрім третьої,

¹ Бларамберг 1828.

² Там само: Табл. V, X.

³ Анохин 2011: 59.

⁴ Каришковський 1968: 518–522.

⁵ Туровский, Колесніченко 2016.

⁶ Колесніченко 2021; Орлик 2020.

ми умовно виділяємо такі номінали монет: старший, середній та молодший. До третьої групи віднесено всі монети одного номіналу, вага яких – у межах 1,1–0,8 г. З урахуванням метрологічних характеристик монет інших груп монети третьої групи ми умовно віднесли до молодшого номіналу.

Перша група досліджуваного корпусу – монети старшого номіналу (№ 1 у Корпусі) та його фракцій, зокрема, чотири типи середнього номіналу (№№ 2–5) та чотири типи молодшого номіналу (№№ 6–9).

Друга група складається з двох номіналів: старшого (№№ 10–15) та молодшого (№№ 16–21).

Третя група представлена усього лише двома монетами одного типу (№№ 22–23) і на сьогодні залишається досить малодослідженою через свою рідкісність.

Четверта група найбільша за чисельністю та складається з двох монет старшого (№№ 24–25), двох монет середнього (№№ 26–27) та 26 монет молодшого номіналів (№№ 28–53).

Варто акцентувати увагу на молодшому номіналові, на якому з'являються додаткові символи у вигляді зображень лука, зерна, стріли і колоса, що присутні на монетах як поодиночі, так і в різних комбінаціях. Найбільш імовірно, ці символи пов'язані з подіями, які відбувалися в Ольвійській державі, відповідно, потребують окремого вивчення.

**Корпус молодших номіналів карбованої міді Ольвії
першої половини IV ст. до Р. Х.**

№	Номінал	Аверс	Реверс	Вага, г	Розмір, мм	Бібліографія	Місце знахідки
1	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Орел на дельфіні вліво, зверху ОЛВІО	4,2	19	Анохин 2011: 192	Очаківський р-н Миколаївської обл.
2	Середній номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вправо, колос вправо, зверху ОЛВІО	3 5	16	Анохин 2011: 220	Очаківський р-н Миколаївської обл.
3	Середній номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вправо, колос вліво, зверху ОЛВІО	2,8	14	Карышковский 2003, с. 518	Очаківський р-н Миколаївської обл.
4	Середній номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, колос вліво, зверху ОЛВІО	1,8	14	– // –	Очаківський р-н Миколаївської обл.
5	Середній номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво (перевернутий), колос вправо, зверху ОЛВІО	1,8	14	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
6	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вправо, колос вправо, зверху ОЛВІ	0,9	9	Карышковский 2003, с. 520	Очаківський р-н Миколаївської обл.
7	Молодший	Голова	Дельфін вправо,	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н

	номінал	Деметри вправо	кокос вправо, зверху ОЛВІН				Миколаївськ і обл.
8	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, зверху ОЛВІ	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
9	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вправо, кокос вліво, зверху ІВАО	0,7	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
10	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу ФОВЕ, зверху ОЛВІО	2,2	14	Анохин 2011: 218	Очаківський р-н Миколаївської обл.
11	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу Ф В, зверху ОЛВІО	1,9	12	Анохин 2011: 217	Очаківський р-н Миколаївської обл.
12	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу ФО, зверху ОЛВІО	1,8	12	Анохин 2011: 216	Очаківський р-н Миколаївської обл.
13	Старший номін л	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу ФОВЕ, зверху ОЛВІО (перевернуте)	1,5	12	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
14	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу АФН, зверху ОЛВІО	2,1	1	Анохин 2011: 215	Очаківський р-н Миколаївської обл.
15	Старший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, внизу НФА, зверху ОЛВІО (перевернуте)	2,0	12	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
16	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, зверху ОЛВІО	0,4	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
17	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вправо, кокос вправо, зверху ОЛВІО (дзеркальне), перед головою дельфіна – лігатура НР (НР)	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
18	Молодший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, зверху ОЛВІО (дзеркальне), перед головою дельфіна – лігатура НР (НР) (дзеркальна)	0,9	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
19	Мол дший номінал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, кокос вліво, зверху ОЛВІО (дзеркальне), перед головою дельфіна – лігатура НР (НР)	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
20	Молодший номінал	Голова Деметри	Дельфін вправо, кокос вправо,	0,4	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської

		вправо	зверху ОЛВІО (дзеркальне), перед колосом – лігатура НР (НР)				обл.
21	Молодший номинал	Голова Деметри вправо	Дельфін вліво, колос вліво, зверху ОЛВІО (дзеркальне), між дельфіном і колосом – лігатура НР (НР)	0,7	9	Каришковський 2008, с. 520	Очаківський р-н Миколаївської обл.
22	Молодший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні з піднятими крилами вліво, внизу ОЛВІ	0,8	9	Карышковский 2003, с. 486	Очаківський р-н Миколаївської обл.
23	Молодший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні з піднятими крилами вліво, внизу ОЛВІО	1,1	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
24	Старший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні вліво, внизу ОЛВІО	1,5	14	Анохін 288	Очаківський р-н Миколаївської обл.
25	Старший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні вправо, внизу ОЛВІО	2,2	13	Анохін 289	Очаківський р-н Миколаївської обл.
26	Старший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні вліво, зверху ОЛВІ	1,1	12	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
27	Старший номинал	Голова Деметри вліво	Орел на дельфіні вліво, внизу ОЛВІ	1,2	12	Карышковский 2003, с. 496	Очаківський р-н Миколаївської обл.
28	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вліво	Дельфін вліво, внизу ОЛВІО	0,6	9	Анохі 294	Очаківський р-н Миколаївської обл.
29	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зерно, внизу ОЛВІ	0,8	9	Карышковский 2003, с. 522	Очаківський р-н Миколаївської обл.
30	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зерно, внизу ОЛВІО	0,5	9	Карышковский 2003, с. 521	Черкаська обл.
31	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОЛВІ	1	9	Карышковский 2003, с. 522	Очаківський р-н Миколаївської обл.
32	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОЛВІ (дзеркальне)	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
33	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОЛВІО	0,8	9	Карышковский 2003, с. 522	Очаківський р-н Миколаївської обл.
34	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вліво	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОЛВІО	1,2	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.

35	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,9	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
36	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОВВІО (дзеркальне)	0,6	9	Карышковский 2003, с. 521	Очаківський р-н Миколаївської обл.
37	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зерно, внизу ОВВАО (дзеркальне)	0,4	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
38	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, колос вліво, внизу ОЛВІО	0,8	9	Карышковский 2003, с. 520	Очаківський р-н Миколаївської обл.
39	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, колос вліво, внизу ОЛВАО	0,7	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
40	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, колос вліво, внизу ОІВАО	0,7	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
41	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, колос вліво, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,9	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
42	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, колос вправо, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,9	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
43	Молодший номінал	Голова еметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, внизу ОЛВІО	0,7	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
44	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, справа зерно, внизу ОЛВІО	0,7	9	Анохин 2011: 284	Очаківський р-н Миколаївської обл.
45	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, справа зерно, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
46	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зліва зерно, справа лук, внизу ОЛВІО	0,6	9	Карышковский 2003, с. 520	Очаківський р-н Миколаївської обл.
47	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вправо, зверху зліва зерно, справа лук, внизу ОЛВІО (дзеркальн)	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
48	Молодший номінал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва колос, справа зерно, внизу ОЛВІО	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
49	Мол дший номінал	Голова Деметри	Дельфін вліво, зверху зліва колос,	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.

		(Аполлона) вправо	справа зерно, внизу ОЛВІО (дзеркальне)				обл.
50	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху справа зерно, під ним олос вправо, внизу ОЛВІО	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
51	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, по центру зерно, справа колос, внизу ОЛВІО	0,6	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
52	Молодший номинал	Голова Деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, по центру зерно, справа колос, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.
53	Молодший номинал	Голова деметри (Аполлона) вправо	Дельфін вліво, зверху зліва лук, по центру зерно, над ним стріла, справа колос, внизу ОЛВІО (дзеркальне)	0,5	9	Неопублікована	Очаківський р-н Миколаївської обл.

Висновки дослідження. Пропонована стаття – перша спроба максимально охопити всі дрібні мідні монетні типи та їхні різновиди, які були в розпорядженні автора дослідження, загалом 53 монети, карбовані у часовому проміжку, починаючи від першої чверті й до середини IV ст. до Р. Х. Варто відзначити, що більша частина монет публікується вперше.

Реалізація загальної мети роботи – порівняти раніше описані мідні монетні типи та їх різновиди, осмислити нові знахідки – дала підстави для зміни уявлення про місце цих монетних типів та їх окремих груп у торгово-економічній сфері держави протягом зазначеного часового проміжку.

Розгляд монет, знайдених під час археологічних розкопок, як хронологічних артефактів забезпечив можливість їх систематизації. Наявність монограм та початкових літер посадових імен – джерело актуальних даних для протипології полісу. А вивчення окремих номіналів допомагає зрозуміти монетно-вагову систему, актуальну для досліджуваного періоду.

Подяки. Автор висловлює вдячність науковцям, музейним працівникам та колекціонерам, які люб'язно надавали необхідну нам інформацію, світлини монет та їх метрологічні характеристики.

References

Anohin, V. A. (2011). *Antichnye monety Severnogo Prichernomor'ja. Katalog.* [Antique coins of the North Black Sea coast. The catalogue]. [in Russian].

Blaramberg, I. P. (1828). *Opisanie drevnih medalej Ol'vii ili Ol'viopolja,*

nahodjashhihsja v Odesse, v kabinete gospodina Blaramberga, dejstvitel'nogo chlena Obshhestva istorii i drevnostej rossijskih: S ist. izvestiem o drevn. gorode Ol'vii, s. pl. onogo i s izobr. 225-ti medalej i monet, grav. v Parizhe Sent-Anzhem [Description of the ancient medals of Olbia or Olviopol, located in Odessa, in the office of Mr. Blaramberg, a full member of the Society of Russian History and Antiquities. With historical information about the ancient city of Olbia, with its plan and with the image of 225 medals and coins, engraved in Paris Saint-Angeme]. M.: *O-vo istorii i drevnostej ros. pri Mosk. Un-te*, 1828. [in Russian].

Karyshkovskij, P. O. (1968). *Monetnoe delo i denezhnoe obrashhenie Ol'vii (VI v. do n. je. – IV v. n. je.)*. [Coinage and money circulation in Olbia (6th century BC – 4th century AD)]. *Doctor's dissertation theses*. Odessa. [in Russian].

Kolesnichenko, E. (2021). *Klasyfikatsiia monet Olvii druhoi polovyny IV st. do n. e.* [Classification of the Olbian coins of the second half of the 4th century BC]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk*. [The Ukrainian Numismatic Annual]. (5). 45–58 [in Ukrainian].

Kolesnichenko, Ye. (2021). *Olviiska «obolna serii» druhoi polovyny IV st. do n. e.* [Olbian «obol series» of the second half of the IV century. B. C.]. Abstract of papers. *History, archeology, information, library and archival affairs: current issues of science and education. The 2nd International Scientific Conference*. pp. 150–152. [in Ukrainian].

Orlyk, V. (2020). *Znakhidky v baseini r. Tiasmynu midnykh monet Olvii z Demetroiu ta «istriiskym» variantom miskoi emblemy*. [Finds in the basin of the Tyasmin River of copper coins of Olbia with Demeter and the «Istrian» version of the city emblem]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk*. [The Ukrainian Numismatic Annual]. (4). 5–42. [in Ukrainian].

Turovskij, E. Ja. & Kolesnichenko, E. A. (2016). *Eshhe raz o pervyh serijah chekanennoj ol'vijskoj medi*. [Again about the first series of minted Olbian copper]. *Starodavnie Prychornomoria*. [The ancient North Black sea Coast]. (9). 542–545. [in Russian].

Рис. 1. Ілюстрації до таблиці, №№ 1–10.

Рис. 2. Ілюстрації до таблиці, №№ 11–20.

Рис. 3. Ілюстрації до таблиці, №№ 21–30.

Рис. 4. Ілюстрації до таблиці, №№ 31–40.

Рис. 5. Ілюстрації до таблиці, №№ 41–50.

Рис. 6. Ілюстрації до таблиці, №№ 51–53.